

DEBAT DE CLOENDA

“La salut mental a la infància i l’adolescència: ús i abús de les noves tecnologies. Una reflexió ètica”.

Per: Joan Badia, Esther Francisco, Montserrat Hierro i Judith Martín. *(membres del Comitè d’Ètica Assistencial de la FCCSM).*

En un període de temps sorprenentment curt, les TIC s’han convertit en una de les principals vies de socialització. Com s’ha arribat a dir: “no és que visquem amb la tecnologia sinó que vivim en la tecnologia”. I els indubtables protagonistes són els infants i adolescents, els nostres “nadius digitals”, que les utilitzen per comunicar-se i desenvolupen la major part de la seva activitat social comptant amb elles.: Instagram, tik-tok, video-blogs, xarxes socials, correu electrònic...

El dia a dia en l’ús de les TIC facilita i millora l’aprenentatge, la comunicació, l’oci i la participació cívica. La facilitat d’establir relacions entre iguals, amics i coneguts, pot estimular i recolzar la socialització, la col·laboració, la interacció que podria contribuir a eixamplar la comprensió emocional pròpia i la de l’altre, afavorint el que avui s’anomena autoestima.

L’ús de les TIC ha esdevingut clau en la vida de molts infants i adolescents en aquests ja quasi dos anys, amb el canvi de vida que ha suposat la inesperada i nova situació generada per la PANDEÀMIA i les restriccions que ha imposat.

Assenyalar alguns dels aspectes positius:

- Dins de l’aïllament imposat, l’ús de les noves tecnologies ha suposat una finestra oberta a l’exterior;
- Ha permès trobades i una mitigació de l’aïllament.
- Des del punt de vista acadèmic i de la relació amb l’univers escolar ha permès un bescanvi d’informació (en ambdós sentits) i mantenir una relativa normalitat en relació a l’espai acadèmic.

N’hi ha que no hi han pogut accedir, per raons que poden ser molt diverses, entre les que hem de fer referència a la manca de medis materials o la disfuncionalitat del grup

primari de convivència, entre d'altres.

A la clínica ens hem trobat sovint que un ús adequat de les TIC ha facilitat la superació de situacions conflictives viscudes per adolescents, com mostrem en aquest exemple:

CAS 1

1. Un noi estudiant de la ESO consulta, durant la pandèmia, per ansietat i trets depressius. No pot assistir a classe, en el trajecte cap a l'institut té crisi d'angoixa que el fan retornar a casa on, al moment de la consulta, està reclòs. Està ressignat a deixar els estudis.

És bon estudiant, introvertit, de pocs amics. No sap el motiu pel que no pot anar a l'institut. Abans no tenia cap problema. En les entrevistes parla de la tristesa per la mort dels avis per COVID, ell els cuidava, els avis eren els que tenien cura d'ell des de sempre, els pares treballen moltes hores. En el relat s'observa que la mort de l'avi coincideix amb el primer dia de curs. A l'arribar a classe rep la notícia. Pocs dies després mor l'avia, just quan es decidia a retornar les classes. Un fet inesperat per a ell. Pot ser la causa de l'ansietat. Amb unes sessions en les que fa un treball d'elaboració del dol es desfà el nus de la contingència dels dos successos, inici curs i mort avis. Es proposa fer classes on-line, però sol li costa, la soledat té la marca de la pèrdua per a ell. Es procura que tingui un mestre a casa que l'ajudi, necessita la presència. Alterna presència i les TIC i poc a poc, acompanyat, retorna a classe.

Vigotsky (psicòleg 1896-1934), ja va assegurar que la consciència social es configura mitjançant la interacció humana i que és aquesta interacció la que ens obre a la comprensió emocional de l'altre.

No hi ha dubte que, en general, l'ús de les noves tecnologies comporta beneficis però la realitat ens demostra que no només és així. Tampoc hi ha dubte que no podem allunyar als nostres infants dels avantatges del món digital. Seria tant com deixar-los fora de la realitat del món actual.

Els infants tenen dret a l'educació, a la cura dels pares, a la protecció de la seva salut i a l'accés a la cultura, així ho reconeix la Declaració de Drets del Nen de la ONU, i això no serà possible si no s'aconsegueix educar en l'ús responsable de les TIC, o no se'ls ensenya en el pensament crític, o se'ls sobreexposa en les xarxes socials des de la infància.

Els nostres infants i adolescents son, indubtablement, més hàbils en l'ús de les TIC que les generacions anteriors, però es necessari facilitar-los eines i capacitats per tal que puguin gestionar-les amb criteri a fi que puguin fer-ne un ús adequat i així saber evitar les conseqüències negatives que se'n poden derivar.

En un primer apropament a possibles **aspectes preocupants** per l'ús de les TIC podríem destacar que:

Una anàlisi comunicacional i lingüística fa veure el gran dèficit de la qualitat de la comunicació, dèficit causat pels instruments i recursos de les xarxes:

- Dificultat per determinar el context, (indeterminació de les seqüències temporals, descontextualització de les circumstàncies adjacents, entorn...).
- Manca de tota la comunicació no-verbal (gestual, de to, d'intencionalitat...).

- Les xarxes socials propaguen enunciats, però poden mantenir en el·lipsi l'enunciació..., entre d'altres.

L'ús excessiu de les xarxes permet l'accés a pàgines nocives (jocs de rol, pornografia, incitacions a autolesions o conductes suïcides o als trastorns de la conducta alimentària, ...).

Byung-Chul Han, filòsof coreà que reflexiona sobre les noves tecnologies i el seu impacte en lo social i autor, entre d'altres, del llibre: "No-Cosas", fa referència específica a l'objecte privilegiat dins de les TIC, d'ús comú i generalitzat en els adolescents, que és l'SmartPhone. Explica com sota l'aparença d'un instrument alliberador imposa la servitud, el control, i l'explotació. Analitza com, i encara que tenen en comú la intimitat, a diferència de l'objecte transicional de Winnicot, l'SmartPhone es constitueix com un objecte propi, exclusiu, narcisista. Exclou els imponderables, les imprevisibilitats de l'altre i això fa que acabem sentint-nos més sols i aïllats, malgrat tinguem a les mans una font de comunicació, reflexions que compartim plenament.

Al mes de setembre es llençava als mitjans de comunicació que un noi de 15 anys havia estat ingressat durant dos mesos per la seva addicció a les TIC.

Es parla, ara, constantment de l'augment de les temptatives de suïcidi en adolescents, o dels trastorns de la conducta alimentària.

Per la xarxa trobem la propagació d'imatges que passen a ser icones pels joves, cossos segons l'ideal de l'època, cossos amb autolesions.... Es fa córrer per les xarxes imatges d'autolesions que son una crida en dos sentits: un reclam per seguir aquests rituals o també una crida de socors.

La facilitat de les noves generacions en l'ús de les TIC els fa més vulnerables i dificulta que els adults sapiguem detectar situacions que poden constituir vulneracions de la seva intimitat, de la seva dignitat i posar en risc el seu desenvolupament personal i fins i tot la seva integritat física i psíquica amb conseqüències imprevisibles, ja que es troben en

plena etapa d'aprenentatge, desenvolupament i assimilació de patrons personals i socials.

En aquest temps de confinament s'ha incrementat òbviamment l'aïllament i la manca de contacte amb adults referents, educadors de lleure..., que detectaven situacions de risc.

Així, doncs, podem afirmar que les TIC ofereixen indubtables avantatges i oportunitats, tant en l'aspecte personal, social, educacional, de formació i oci pels infants i adolescents, però també poden comportar restriccions, limitacions en el seu dret a la llibertat, en el seu desenvolupament i en la seva formació integral.

Per altra banda, aquesta forma de relacionar-se -justament per la reducció o eliminació d'alguns dels aspectes presents en una situació de relació "normal", plena, que comporta la presència física- fa una funció de pantalla, de filtre d'alguns dels aspectes més problemàtics en les casos de subjectes amb patologies determinades: fa una funció de suplència en l'imaginari, elimina la presència del cos. Aquesta funció de suplència en l'imaginari, més o menys exitosa, facilita en alguns casos la socialització i comunicació amb els altres, sobretot en casos de nens autistes o nens amb trastorns i dificultats de relació. Observem que en aquests casos es senten protegits per la pantalla, evitant el cara a cara, i els efectes de l'enunciació; seria en determinades situacions per a ells una possible solució a l'aïllament.

CAS 2

2-R necessita de la mirada dels altres per ser reconegut, per existir. La mirada li és necessària, però la seva condició paranoide fa que si és amb excés s'angoixi, se li fa persecutòria. Es compra la roba on-line, juga amb els altres emparat per les pantalles. Aquestes, les pantalles, el resguarden de mirades persecutòries, però eviten l'aïllament social. Prohibir-li el seu ús el desestabilitza, però necessita ser acompanyat. Cal ajudar-lo a fer un bon ús de les pantalles, que li permetin el vincle i el protegeixen a la vegada.

Però en altres casos, l'imaginari pren tal rellevància, en detriment del simbòlic, que toca algunes identifications. Ens referim per exemple, a la imatge i el culte pel cos que tan segueixen els adolescents, etc. Cossos ideals i no reals. Sí, certament hem constatat un important increment dels TCA's, com és el cas que mostrem a continuació:

CAS 3

3-Una adolescent consulta per trastorns de la conducta alimentària, no menja, fa exercici en excés i conductes purgatives. Tot comença quan és deixada per la parella. El "novio" prefereix una altra dona. Les altres dones, diu, son millors que ella. Ella vol ser com les tops que surten a les xarxes socials, perfectes. No tenen problemes, tenen el que volen, em diu. Ella es vol retocar el cos sense pensar que el que es retoquen aquestes altres dones son les imatges.

Es tapa el cos i no troba cap semblant que l'ajudi a sostenir la relació amb els altres. Tot el que surt a les xarxes és una veritat per ella i es manté sempre connectada, però cada vegada mes aïllada.

Cada cop més, la importància de les TIC exigeix un coneixement acurat del seu ús a tots el nivells, també el clínic. Però, en el cas dels infants i adolescents, on posar els límits?

Un exemple de la qüestió que es planteja: fem referència a un programa preventiu o de detecció del risc del suïcidi, que es basa en la detecció automàtica del risc a partir de la detecció (intercepció) de determinades paraules, i que a la seva vegada genera l'emergència d'anuncis o informacions sobre telèfons per ajudar... Això, que s'ha plantejat com a una gran innovació, cal analitzar-lo sota dues dimensions, clínica i ètica.

Des del punt de vista de la clínica, podria pensar-se que aquesta actuació aporta la solució de molts dels problemes que, en aquest sentit es plantegen, ja que els joves tendeixen a exposar-se, a mostrar-se a través de les TIC, a expressar els seus sentiments i les seves accions, presents i futures.

Des del punt de vista ètic això resulta, en principi, inacceptable: Només si es tractés d'un pacient en curs i si ell mateix ho autoritzés (o els adults responsables en el seu cas), podria resultar admissible fer-ne ús.

És el moment de recordar que la nostra normativa nacional (Real Decreto 1720/2007), fins el 25 de maig de 2018, considerava que la maduresa es produïa a partir del 14 anys. Per tant, els menor de entre 14 i 18 anys podien consentir el tractament de dades sense necessitat d'obtenir el consentiment dels que exercien la potestat sobre ells.

Amb l'entrada en vigor del Reglament Europeu el límit d'edat del consentiment es veu afectat pel seu article 8, on es considera serà legal el tractament de dades personals dels majors de 16 anys. El Reglament deixa oberta la possibilitat que sigui la legislació nacional la que determini l'edat mínima, que mai podria ser inferior als 13 anys.

Per adaptar la normativa nacional a la europea, a Espanya, l'edat per poder donar el consentiment es veu reduïda, després de la LOPD de 2018, dels 14 als 13 anys.

És a dir que quan el menor tingui 13 anys podrà consentir el tractament de les seves dades personals per si mateix i, en el cas que tingui menys de 13 anys hauran de consentir els progenitors.

Però el consentiment sempre ha de ser previ a la recollida de les dades del menor. I en tot cas, la protecció dels menors no pot justificar una restricció de la seva llibertat o intimitat i només molt limitadament, de la seva facultat de decidir. Repetim la pregunta ... on posar els límits?

S'ha demostrat que molts infants de 9 a 13 anys tenen perfils en xarxes. I cada vegada s'hi accedeix abans. Recordem el cas, a Barcelona, d'aquella nena de 8 anys, que va ser gravada despullada a les dutxes del vestuari de l'escola de primària per unes companyes de classe i posteriorment amenaçada amb penjar el vídeo en Youtube. No hi ha dubte, l'ús de les TIC comporta riscos, que ens han de preocupar especialment, en aquesta etapa de la infància i adolescència i que vindrien conformatos per totes aquelles conductes que constitueixen una vulneració dels seus drets fonamentals.

Un dels casos atesos escenifica aquesta situació, també des de la perspectiva de gènere:

CAS 4

4- Una jove manté una relació amb un noi en la que es posiciona com a objecte a maltractar i controlar. Quan no estan junts ell la controla pel localitzador o per videotrucada. Està sempre mirada: mentre dorm, quan és al lavabo... És la manera com creu sentir-se estimada. Ho fa perquè l'importo, diu. Si hi ha un excés de maltracta el deixa, però la seva queixa és que no suporta l'ansietat d'estar sola, desconnectada.

Si les TIC estan canviant la manera en què infants i joves experimenten i s'afronten a la vida, amb preocupació s'observa que, encara més, està canviant la forma en que els i les joves assumeixen el seu paper de gènere.

Les TIC s'han erigit en canals de promoció de desigualtats entre homes i dones, i entre els joves s'ha pogut apreciar que s'han reforçat estereotips femenins de debilitat i submissió per la mercantilització o cosificació del cos de les noies que comporten formes més o menys subtils de violència. L'anomenat "Tecnocentrisme" ha situat Internet com un camp comunicatiu fonamental, amb propietats indiscutibles per magnificar les expressions marcades per la prevalença i dominància de la ideologia masclista.

A l'any 2016 la Xarxa Social Facebook tenia més de 1500 milions d'usuaris a nivell mundial, i aquesta xifra ha quedat ridícula i ha estat àmpliament superada amb la irrupció d'altres com Twitter, Instagram i ara, Tik-Tok, que ha trencat totes les previsions possibles (Sobre aquest tema convé consultar Serrano-Martin -2016). En totes aquestes xarxes, els usuaris, amb predomini de joves (es calcula que un 75% dels usuaris d'Internet menors de 25 anys tenen un perfil en alguna xarxa social: Lenhart en Dueñas, Pontón, Belzunegui & Pastor, 2016), generen continguts, comparteixen i reforcen llaços socials ja existents, connecten amb noves persones i desvetllen, de forma anònima, interessos (Schneider, Feldmann, Krishnamurthy & Willinger, 2009). El nombre de joves i adolescents que es connecten a plataformes i el temps que estan connectats és impactant. Les TIC son ara escenaris de relació en els quals es construeix una identitat i s'interpreten a sí mateixos. I d'aquesta manera els i les joves viuen les seves relacions interpersonals a la xarxa o a través d'ella, amb expressions idealitzades, extrems de la tradició

masclista i romàntica que ha estat clau per la perpetuació del domini masculí. I també son eina de dominació i submissió interpersonal, de control sociocultural i ideologia patriarcal i que influeixen en la construcció d'emocions i sentiments col·lectius, que aquests joves i adolescents d'avui estan reproduint dintre i fora de la Web. Internet és un reflex de la realitat però en la xarxa es dona cabuda a conductes com el control, la intromissió en la privacitat, l'assetjament, la violència psicològica, i les amenaces que això provoca: "Amb qui parles?", "Per què estàs connectat a aquesta hora?", "Dona'm la teva clau!"... No son més que expressions de dominació que afecten al gènere.

Un estudi que aprofundeix en el coneixement del comportament dels i de les joves a Internet va confirmar que entre nois i noies hi ha una diferència significativa en la

percepció de la necessitat de límits. Elles tendeixen a confondre un comportament de control com a un signe d'amor i no de control en sí mateix ((Estebanez I: 'Del amor al golpe en un click'. Ponència recuperada de <http://bit.ly/1Ms3MYS>, i, del mateix autor: "Te quiero... (sólo para mí). Relaciones adolescentes de control". Revista Pedagógica Tabanque)). Això, que constitueix, sens dubte, un tipus de violència simbòlica, dona pas a altres violències a l'àmbit de les relacions personals com humiliacions públiques, publicacions de fotos o comentaris que ridiculitzen a l'altre, i, fins i tot amenaces: "si em deixes publicaré les fotos...", conducta que es materialitza en la difusió i/o publicació de fotos i vídeos íntims en les xarxes socials, o conductes d'assetjament malgrat la expressa voluntat en contra manifestada de forma reiterada.

Un altra estudi, de M. Blanco, ("Implicaciones del Uso de las Redes Sociales en el Aumento de la Violencia de Género en Adolescentes.") Revista Comunicación y Medios) exposa que prop del 30% de la població estudiada declara controlar la seva parella o ser controlats per xarxes socials i un 20% haver rebut algun tipus d'amenaça o humiliació per les xarxes.

Aquestes dades, de fa un parell anys, segur que ara s'han vist àmpliament superades. D'aquesta manera podem veure com es digitalitzen els mecanismes de control, les situacions violentes o intimidatòries. Aquesta violència "virtual", més tènue i que passa més desapercebuda –sota els mecanismes simbòlics postulats en la perspectiva de Bourdieu– es converteix en un forçament que potencialment pot fer-se present les 24 hores del dia a través de les xarxes socials. I de totes maneres, els joves sembla que no s'adonin que totes aquestes conductes no són més que expressió de violència simbòlica, ja que, com observa Estébanez en el seu estudi, els i les adolescents tendeixen a negar i justificar les situacions de violència, tal i com mostra el cas exposat abans.

Tot just la setmana passada Save the Children va publicar dades segons les quals el 50% dels maltractament de gènere que es denuncien són produïts a noies menors de 20 anys i una gran part d'ells s'inicia a través de les TIC, sense que, en molts casos hi hagi consciència de maltractament fins molt temps després d'haver-se iniciat.

“La ONG [Save the Children](#) ha advertido de la normalización de la **violencia de género** entre las parejas adolescentes, que repiten **patrones y roles sexistas** en sus relaciones. Tras un nuevo informe que lleva por nombre “No es amor”, la entidad ha alertado de que los datos reflejan que las jóvenes “**no se perciben como víctimas de esta violencia**”.

D’acord doncs amb aquesta realitat, la recent Llei “**Ley Orgánica de Protección integral a la Infancia y la adolescencia frente a la violencia**” tracta de donar resposta més àmplia i precisa a les noves formes de violència actuals, incloses, precisament, aquelles que es desenvolupen mitjançant les eines TIC i en el medi de les Xarxes.

Dona una definició ampla de **violència** que engloba qualsevol tipus de violència “*con independencia de su forma y medio de comisión*” i introdueix diverses mencions relacionades amb les noves tecnologies que demostra la preocupació entorn a aquest tema:

*....incluída la realizada a través de las tecnologías de la información y la comunicación, especialmente la **violencia digital**.*

I concreta una relació de conductes, fins ara controvertides, com: el maltractament emocional, càstigs físics humiliants o denigrants, el ciberassetjament, la mutilació genital, el matrimoni infantil, la pornografia no consentida o no sol·licitada, la difusió pública de dades privades, o presenciar qualsevol comportament violent en el seu àmbit familiar, entre d’altres. El nen que veu com el pare pega a la seva mare és considerat, per fi, víctima de violència familiar, i, en els casos de Violència de Gènere, si els menors han **vist, patit o conviscut** amb els maltractaments, s’impedeix les visites i la comunicació amb l’investigat.

En todo caso, se entenderá por violencia el maltrato físico, psicológico o emocional, los castigos físicos, humillantes o denigrantes, el descuido o trato negligente, las amenazas, injurias y calumnias, la explotación, las agresiones y los abusos sexuales, la corrupción, el acoso escolar, el acoso sexual, el ciberacoso, la violencia de género, la mutilación genital, la trata de seres humanos con cualquier fin, el matrimonio infantil, la pornografía no consentida o no solicitada, la extorsión sexual, la difusión pública de datos privados así como la presencia de cualquier comportamiento violento en su ámbito familiar.

Des del punt de vista de les possibles intervencions per part dels agents de la Salut Mental resulta molt interessant constatar que en l’exposició de motius reconeix que el maltractament **o la violència que pateix un nen o una nena pot provocar discapacitat, problemes de salut física i mental:**

*“pueden causar lesiones que pueden provocar discapacidad; problemas de salud física, como el retraso en el desarrollo físico y la **aparición posterior de enfermedades; dificultades de aprendizaje** incluídos problemas de rendimiento en la escuela y en el trabajo; consecuencias psicológicas y emocionales como **trastornos afectivos, trauma, ansiedad, inseguridad y destrucción de la autoestima**; problemas de salud mental como **ansiedad y trastornos depresivos o intentos de suicidio**, y comportamientos perjudiciales para la salud como el abuso de sustancias adictivas o la iniciación precoz en la actividad sexual”;*

I també que **els infants i adolescents amb discapacitat son “especialmente sensibles y vulnerables”**.

Queda ben reflectit que el nexa de causalitat entre l’ús de les TIC , l’exercici de la violència entre joves i la possibilitat de patir trastorns que afectin a la salut mental de joves i adolescents, resulta, com hem vist, ben establert i patent. Assenyalem algunes

de les conductes tipificades com delictives que poden constituir delictes en el marc de l'ús de les TIC:

- Qualsevol acte contra la llibertat sexual d'una altra persona,
- Possessió i distribució de fotos i/o imatges que suposin una intromissió a la llibertat sexual de l'altre, ja siguin per atemptar contra la seva intimitat o per realitzar un assetjament,
- I altres delictes com:
- Coaccions o intimidació per tal de participar en activitats sexuals,
- Accés a publicitat o informació que incitin a l'odi, racisme o continguts sexuals inapropiats,
- Consells sexuals equivocats i perillosos,
- Intervenció i addicció a jocs d'atzar,
- Estafes, conductes totes elles que poden provenir dels adults però també dels propis menors.

Aquesta nova Llei, al fer referència a les noves tecnologies promou un ús segur i responsable d'Internet per part d'infants i adolescents, famílies, personal educador i professionals que treballin amb menors d'edat i es preveu el desenvolupament de campanyes educatives sobre els riscos derivats d'un ús inadequat, que puguin generar fenòmens de violència sexual contra nens i adolescents, com el ciberbullying, el grooming, la ciberviolència de gènere o el sexting, així com l'accés i consum de la pornografia entre menors d'edat. Preveu expressament el text que les administracions públiques fomentaran mecanismes de control parental que ajudin a protegir els menors del risc d'exposició a continguts i contactes nocius.

Per a això cal facilitar als Menors la PROTECCIO necessària, amb la màxima prudència, en el seu interès i en els diferents àmbits:

- La família, mitjançant l'acompanyament i organització parental de temps i continguts,
- L'Estat: mitjançant l'educació, la sensibilització i col·laboració amb els mitjans de comunicació, la formació de professionals...
- Obtenint el compromís d'operadors i entitats proveïdores d'Internet.

I amb més contundència enfront de les situacions més preocupants, com son la pornografia infantil (en les formes d'elaboració, tinença o distribució) i el ciberassetjament.

I, en conseqüència cal insistir en un disseny ètic de la tecnologia, així com garantir que les polítiques de privacitat i protecció de dades siguin eficaces, amb la utilització d'un llenguatge senzill que resulti familiar i comprensible al menor. Assenyalarem en relació a això alguns punts sensibles per tenir-los en compte:

- Ja és hora de revaloritzar aquells espais i activitats que sovint eren considerats com un "de més a més", una mena de plus o de luxe en les vides dels infants i adolescents com podria ser el paper de l'associacionisme esportiu o d'altres, els espais lúdics (casals, colònies, campaments, intercanvis....).

S'imposa una relectura del paper que assumeixen els responsables d'activitats dirigides als infants i adolescents. Aquella entrenadora de l'equip, aquells monitors que tenen cura i acompanyen als fills en activitats (mal) anomenades "de lleure", resulta que adquireixen una funció de referent molt més important i transcendent del que en el primer cop d'ull es podria entendre. Efectivament,

s'erigeixen en els principals referents per les nenes i nens en l'ocasió del redoblament d'aquella primera clivella viscuda pels infants quan contrasten les vivències i experiències entre la vida familiar i el que podríem anomenar "l'ordre escolar o acadèmic", amb les seves regulacions pròpies i diferents d'aquelles que han conformat les primeres experiències de la vida en el sí del grup primari o familiar -i que hauran deixat una petge indeleble, per sempre.

- Respecte a la famosa "Brecha" o Clivella informàtica trobem que d'entre els que s'han desconnectat (per a desesperació dels ensenyants), hi ha també aquells pels quals no resulta en absolut interessant aprendre res o gaire res, fenomen aquest que no té res a veure amb la pandèmia. Son aquells amb els quals el "profe" amb (i per) la seva presència ha aconseguit mal que bé mantenir i sostenir una relació amb el saber, una obertura en relació a les coses noves del món i del coneixement en general. I que, ara sí, com a conseqüència directe de les limitacions que ha imposat la pandèmia, pel seu defecte (de la presència física del professor/professora), no ha sigut possible.

Farem referència, un cop més en el fet que l'interès i el desig d'aprendre, la curiositat per la realitat del món i de la vida, no és un instint primari. És el resultat d'un constructe psíquic al llarg de la història primigènica vital dels humans. Estudis recents han re-confirmat que l'èxit, el no-fracàs acadèmic està àmpliament vinculat al fet que els pares hagin mantingut un interès propi pel coneixement i la curiositat davant la vida i ho hagin sabut transmetre als fills. Tancar o mitigar la "brecha" digital i educar els nens en el món digital per tal que facin un ús responsable de la tecnologia no es podrà assolir sense promoure un pensament crític i el coneixement i adquisició d'hàbits de ciberseguretat i de no sobreexposició a les xarxes socials.

Per altra banda cal acceptar algunes situacions com a reflex del procés evolutiu de creixement: sovint es veu com a l'arribar a la pre-adolescència, la 'masedumbre' i docilitat dels infants-estudiants es perd. Apareix la revolta com a resposta a la submissió neurotizant a la demanda e imposicions de l'altre, del sistema educatiu i del món en general. També com una forma de separació de l'adult.

- L'espai familiar, la precarietat econòmica i la incertesa (dels adults) davant el futur, tan agreujada per la situació de pandèmia dona lloc a situacions a vegades crítiques, no només des del punt de vista objectiu, sinó de "com" son viscudes i, sobretot, quina resposta es dona davant les dificultats com les restriccions relacionals, econòmiques, de futur....

Ho hem observat com a freqüent en el quadre intra-familiar: en la mesura que es tensa més l'espai i les vivències 'intra', també s'incrementa la tendència al predomini de lo normatiu. Una prevalença de lo normatiu en les relacions paterno-filials, amb les vessants coercitives e impositives per part dels adults i de les reaccions conseqüents per part dels adolescents. I que els canals de comunicació i relacionals, sovint han quedat trencats. (En alguns casos constitueix un escenari que facilita l'aparició dels gestos e intents d'autòlisi).

En el fons, es tracta d'intentar entendre i fer-se entendre. Es tracta de les dues diferents lògiques presents i en conflicte: Explicar "bé" per poder entendre i assumir VS la lògica de la dinàmica pròpia del psiquisme: l'instant de veure, el temps per comprendre i el moment de concloure. L'una fa referència a les instàncies normatives, a tot el que entenem com a raonable, a la realitat del món tal com és -criteri de realitat-, al -en darrer terme- "esto es lo que hay", a les limitacions -inevitables i necessàries- que la relació amb altri, amb el cos social, imposa. Inclou la immediatesa del que s'enuncia: un cop explicitada la norma, aquesta ja esdevé consolidada, efectiva (Ex: "has de tornar a casa a tal hora", o "s'acaba internet a les 23:59"). L'altre explicita els temps i passos necessaris per assumir, re-crear (per dir-ho d'alguna manera) el vincle amb la realitat de l'entorn que ja no és com el menor l'havia imaginat, pensat o volgut. Dues lògiques diferents, que esdevenen contradictòries pel fet que conviuen entre sí.

Convé posar normes però també acompanyar, sostenir, recolzar i donar temps per superar el conflicte que això pot comportar. La prevalença i la imposició d'una resposta normativa es pot manifestar com font de conflicte, o inclús especialment lesiva pel que fa a la relació filio-parental, en la mesura que elideix, amaga o impedeix la resposta pròpia.

Quan parlem de conflictiva intra-familiar entre pares i fills, quan els pares es manifesten desbordats e impotents davant les dificultats que generen els fills pre-adolescents o adolescents, quan "no fan cas", quan a lo millor expressen que entenen el que se'ls planteja però al mateix temps segueixen sense acceptar-ho ni fer-ho efectiu, potser hauríem de mirar d'introduir la segona dimensió esmentada: als nens i adolescents, com a qualsevol altra persona, els cal temps (encara que no només temps) per relacionar-se amb les imposicions sobrevingudes. (temps, per altra banda, que és el que manca en algunes situacions peremptòries actuals...).

En aquest sentit, sí, les limitacions que ha anat imposant la pandèmia han tensat i han generat conflictes a les relacions pares/fills perquè aquells s'han vist empesos a esdevenir, també de forma imposada, el braç efectiu de les limitacions de mobilitat i activitat relacional que constitueixen part de la idiosincràsia de l'infant i adolescent.

És la clàssica situació de conflicte entre la necessitat de control per part dels adults referents i el respecte a la intimitat del menor. El dret a la intimitat no és només un dret fonamental e ineludible, és també una condició per al desenvolupament del psiquisme de l'infant i de l'autonomia de l'adolescent i posterior adult. Recordem en l'evolució psíquica dels infants la fase del "no", la de preguntar-ho tot, la d'amagar fets, paraules o pensaments -fet aquest que sovint i de manera errònia és qualificat de mentida o inclús d'intencionalitat malèvola-, passos tots ells que s'encaminen a diferenciar-se, separar-se dels adults referents. "Puc pensar per mi mateix", "Soc jo qui sento el que sento, i si no ho dic ningú ho sabrà", seria una fita rellevant en el desenvolupament de les capacitats i responsabilitats del nen.

A la pre-adolescència i l'adolescència, temps en el que la pressió cap a l'assumpció de les pròpies vivències i capacitats és màxima, també el recurs a tot allò que facilita el secret i el secretisme -evidentment respecte als adults referents- pren una rellevància singular. Per això el tema de les NvsTec encaixa tan bé en el món dels adolescents. Sovint els adults han hagut de renunciar o han renunciat de fet a aquella altra funció, més silenciosa i menys aparent però molt més valuosa, d'acompanyar i sostenir els fills en el temps difícil i procés de reconfigurar-se en el "no tot és possible o al meu abast quan jo ho vull".

CAS 5, 6

5, 6-Cada vegada més ens trobem a les consultes indicant als pares que conversin amb els fills, que parlin. Fer ús de la paraula, la reflexió, el sentit crític. Introduir el simbòlic que ha estat suplantat per la imatge. Escenes familiars en les cadascú de la família està davant una pantalla, junts però sols. Sense paraules. I atensem nens que sempre estan connectats, sempre amb la immediatesa, sense acceptar el temps d'espera. Sobreexcitats. Adolescents en els que mirar i ser mirats pren una importància rellevant, el culte per la imatge passa a ser prioritari.

El repte és buscar, en tots els àmbits, els instruments per tal que l'ús de les TIC no es converteixi en una eina per l'agressió i el delicte, tan per part dels adults com dels mateixos menors. Per l'exercici de la "violència digital", en definitiva. Amb una preocupació mundial per les conseqüències negatives del món tecnològic en la salut mental de les generacions futures, tots els operadors estem d'acord que l'abordatge existent per fer front a la denominada "violència digital" es ineficient e insuficient. En tots els àmbits, sanitari, jurídic, pedagògic... **cal interioritzar que prevenir es el més important.**

Aquest és el context en el que s'entén que s'ha de considerar la incidència de les noves tecnologies en la salut mental dels infants i adolescents.

Òbviament aquesta incidència és un fet que no s'origina amb la pandèmia, sinó que ja ve d'abans. La situació generada per la pandèmia el que ha fet simplement és reforçar-ne l'impacte, entreveure'n l'abast i ajudar a perfilar les seves limitacions i punts conflictius. En definitiva, dona una visió més realista i crua dels beneficis que aporta i dels punts lesius per a la integritat psíquica del menor.

Paradoxalment, i d'acord amb el que hem anat plantejant, el 'millor abordatge possible' per part dels adults referents i dels adolescents a qui acompanyen en les situacions de possibles riscos i aïllament propiciats per l'ús de les NvsTec és, precisament, el que inclou el vincle presencial. I això cal entendre-ho per tal de poder abordar-ho i, si cal, també reconduir-ho.

SI TU TELÉFONO PUDIESE HABLAR

La filòsofa Marina Garcés, qualifica aquest procés en el que es troben immersos els joves -i tots nosaltres, si bé potser en menor mesura- com a analfabetisme il·lustrat i fa una interessant reflexió a tenir en compte:

"El problema no és la tecnologia sinó qui la crea i des de quins interessos i amb quina visió de la societat i del món"

Per aproximar-nos ja a algunes conclusions, diferenciem el que fa referència a la vessant quantitativa de la qualitativa.

De l'ús a l'abús, podríem dir, excés d'ús per part d'un mateix quan aquest supera un nombre determinat de temps, dedicació i exclusivitat. L'abús dels altres cap a un quan en la relació que s'estableix hi ha una preponderància de cosificació clarament lesiva. I, finalment, també, l'abús dels interessos del mercat, quasi anònims -sovint el·líptics- però no per això menys presents.

Constatem en aquest ús i abús un canvi de paradigma pel que fa al maneig del temps. Com precisa Byung-Chul, les xarxes socials ens han canviat el paradigma del temps, s'abandonen pràctiques que requereixen temps, com l'observació, la recerca de la veritat, la responsabilitat, la confiança, el compromís...per altres en les que impera la immediatesa. Estem a l'època de la informació, que no té per què ser veraç.

Necessitem emocions i experiències i aquestes, que no perduren, fa que en cerquem de noves, això és el que ens ofereixen les TIC. "Avui correm darrera d'informació sense arribar a un saber, prenem nota de tot sense obtenir un coneixement, viatgem sense adquirir una experiència, ens comuniquem contínuament sense participar de la comunitat, emmagatzemem gran quantitat de dades sense records a conservar, acumulem amics sense l'encontre amb l'altre. La informació crea així una forma de vida sense permanència i duració. (pág20, "No-Cosas" de Byung-Chul).

L'increment desbordant d'estímuls, aquesta immediatesa en les preguntes i respostes i diàlegs en general van en la línia de les característiques que s'han descrit en el que s'ha anomenat com el "nen hiperactiu" i els trastorns dels impulsos en general, omnipresents en moltes de les psicopatologies descrites actualment.

Des de la vessant qualitativa, què podria ser que vingués a posar límit al narcisisme predominant i permanent en l'abús de l'SmartPhone que com bé explica el mateix autor queda plenament configurat quan esdevenim submisos i devots d'aquest objecte que acceptem com imprescindible?

Com a resposta a l'alternança inútil entre la manca de presència, de mirada -que l'SmartPhone absorbeix plenament- i la seva resposta contrària que és l'hipercontrol-, podríem plantejar-nos, de la mateixa manera que hi hagut "el dia sense vehicle" o "el dia sense fum" o altres, el "Dia sense SmartPhone"?

Com o què fer per ajudar a prendre consciència de l'aprofitament i abús dels grans grups de poder de la informació a qui atorguem de manera dòcil i voluntària -inclosa la més personal e íntima- amb desconeixement o menyspreu de les conseqüències que té a nivell individual i com a col·lectiu?

I per acabar:

Les TIC serveixen per accedir a coneixements, per accedir i contactar amb el altres i a la informació, per a poder conèixer altres sabers i cultures, es a dir, a fer-nos més lliures, o, al contrari...van associades al control, sigui parental, del medis que ens volen vendre coses, sigui dels clínics que ens volen controlar la nostra salut mental i que, juntament amb la immediatesa, no ens deixen reflexionar i ens fa menys lliures

Bibliografía:

Byung-Chul Han, *No- cosas. Quiebras del mundo de hoy.* Ed. Taurus.

Byung-Chul Han, *La salvación de lo bello.* Ed. Herder

Ubieto, José Ramón, *El mundo pos-covid.* Ed. NED

Marina Garcés. *Fora de classe.* Ed. Arcadia

Acosta, L (2012) *Violencia simbólica: una estimación crítico–feminista del pensamiento de Pierre Bourdieu.* Tesis para optar al Grado de Doctor. Departamento de Humanidades y Ciencias Sociales, Universidad de la Laguna, San Cristóbal de la Laguna, España.

Beauvoir, S (1999)). *Stendhal o el sentido novelesco de la verdad. El segundo sexo. Los hechos y los mitos.* Madrid: Cátedra.

Blanco. M (2014)- *Implicaciones del Uso de las Redes Sociales en el Aumento de la Violencia de Género en Adolescentes.* *Revista Comunicación y Medios*, 30, pp. 124–141

Castells M (2002) *La dimensión cultural de Internet.* Conferencia en el marco de *Debates Culturales*, Ajuntament de Barcelona.

Estebanez, I (2010) *Te quiero... (sólo para mí).* *Relaciones adolescentes de control.* *Revista Pedagógica Tabanque*, 23, pp. 45–68

Estebanez, I (2012)). *Del amor al golpe en un click.* Ponencia Jornada de Sensibilización sobre VG del Cabildo de Lanzarote *Jornadas Violencia en género de dudas? Estella Lizarra Jornadas de igualdad: Que no te ciegue el maltrato.*

Dueñas, D., Pontón, P., Belzunegui, A. & Pastor, I. (2016). *Expresiones discriminatorias, jóvenes y redes sociales: la influencia del género.* *Revista Comunicar*, 46 (24), pp. 67–76.

Serrano, V. (2016). *Fraudebook. Lo que la red social hace con nuestras vidas.* Madrid: Plaza y Valdés.

Referències legals:

Declaración de los Derechos del Niño

Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal

Real Decreto 1720/2007, de 21 de diciembre, por el que se aprueba el Reglamento de desarrollo de la Ley Orgánica 15/1999, de 13 de diciembre, de protección de datos de carácter personal BOE-A-2008-979 (derogado)

REGLAMENTO (UE) 2016/679 DEL PARLAMENTO EUROPEO Y DEL CONSEJO de 27 de abril de 2016 relativo a la protección de las personas físicas en lo que respecta al tratamiento de datos personales y a la libre circulación de estos datos y por el que se deroga la Directiva 95/46/CE (Reglamento general de protección de datos)

Ley Orgánica 7/2021, de 26 de mayo, de protección de datos personales tratados para fines de prevención, detección, investigación y enjuiciamiento de infracciones penales y de ejecución de sanciones penales. BOE» núm. 126, de 27/05/2021

Fototeca:

Imatges de les vinyetes provinents de **Los 40 Principales Argentina**: “La Adición al celular en 20 imágenes”, 28 de Agost 2015.

Definicions:

Grooming: La pràctica mitjançant la qual un adult contacta amb un/una menor a través d'Internet per aconseguir la seva confiança i amistat amb la verdadera intenció d'abusar sexualment de la víctima.

Sexting: de la contracció de sex (sexe) y texting (enviament de missatges); es fa servir per anomenar l'intercanvi de missatges o materials on-line amb continguts sexuals.